

Móra Ferenc:
ÉNISZ-TENÖM, JÓISZ-TENÖM
avagy:
MAGÁNVÉLEMÉNY AZ IRODALOMRÓL

Előadás tartására hívtak meg az érsekújvári magyarok s tejbé fürdettek, mézbe hempergettek, még köztük jártam. De hát ez sokféle megesett már énvelem, innen is, túl is a gránicokon s az ilyenfajta szégyenkezésbe hamar beleszokik az ember. Nem ez az, ami nekem emlékezetessé tette Érsekújvárt. Hanem az, hogy annak az úriháznak az asztalán, amelyik engem vendégül látott, egy magyar folyóirat hevert s amikor utána nyúltam, azt mondta nekem a ház úrnője:

- Tudja, én erre haragszom.
- Ugyan? Nem érdemli meg. S nem is szabad semmiféle irodalomra haragudni, elég annak mindnyájának a maga baja.
- De én ön miatt haragszom rá.
- Azt meg különösen rosszul méltóztatik tenni. Hiszen tudtommal nem bántott ez engem soha.
- Éppen ez az. A nevét se írta le soha. Úgy tesz, mintha nem is tudná, hogy Ön van.

– Nézze, ez még nekem sohase jutott eszembe. De hát ebben se látok semmi rosszat. Bár én tehetnék már úgy, hogy sohase kellene a nevemet leírnom.

– Nem úgy van az, – pattogott a ház úrnője. – nekem fájt a dolog és magyarázatot kértem a szerkesztőségtől. Azt hiszi, tréfálok? Tessék, itt a válasz.

A választ olyan valaki írta, akit én már akkor is többre becsültem magamnál, mikor az egész önképzőkörünk el akarta velem hitetni, hogy én vagyok a legnagyobb magyar író s ő csak utánam következik, de csak azért, mert amit ő ír, azt ki is nyomtatják.

– Persze, – mondtam Érsekújvárott – most látom, hogy az ő írását még most is könnyebb kinyomtatni, mint az enyémet.

– De a lényeghez mit tetszik szólni? Amit a szerkesztő úr válaszolt arra a kérdésemre, hogy mért nem vesznek tudomást önről?

A szerkesztő úr azt válaszolta, hogy a kérdés meglepi. Még pedig azért lepi meg, mert ők is becsülnek és szeretnek engem s maga se tudná megmondani, mért nem jutott soha eszükbe ennek kifejezést adni. Alighanem azért, mert nem vagyunk egymással semmiféle összeköttetésben.

Ez volt a válasz és én nem mondhattam rá mást, minthogy ez alighanem így van és nekem sohase jutott eszembe, hogy másképp is lehetne. Mert a lényeg nem az, hogy az emberről mit írnak, vagy mit nem írnak, hanem, hogy a szivar jól szeljen és a parazsával csak a maga ruháját égesse ki az ember.

Hát ilyen fejtörőt adott fel nekem Érsekújvár és ezen törtem én legkevesebbet a fejem. Azonban rámkialtott mindnyájunk közös gazdája, a közönség, hogy „adj hangot, Dóci!” Négy levél is számon kéri tőlem, mi is annak az oka, hogy mikor nagy szél zúgatja az irodalom fáit és harasztjait, mért hallgatok én akkor, mint deres mezőben a tücsök?

– Tisztelet-becsület Kazinczy Gábornak, meg a többi régen voltak, – írja egy ismeretlen kaposvári barátom – de az élő írókhoz tán mégis közelebb van az élő irodalom.

Most már mit feleljek az ilyen kérdésekre, amikről el kell ismernem, hogy nincsenek minden igazság nélkül? (az utolsó különben nagyon emlékeztet a menyecske-lányom első versére, ami azért maradt utolsónak, mert megfenyegettem, hogy a Tiszába dobom, ha folytatása következik, – elég egy családban egy bolond. És nem következett folytatás, mert Panka nagyon engedelmes kislány volt a második elemiben. Akkor írta a számtankönyve táblájára ezt az elégiát:

*Arany János költő volt,
Petőfi Sándor is költő volt.
Mind a ketten költők voltak,
De most már megholtak.*

Ha legalább utána írta volna a kis béka ötödik sornak, hogy „most már csak apuka maradt”.)

De hát érzi azt a magamforma minden-mindegy ember is, hogy az ilyen kérdést nem lehet elanekdotázni. Az irodalom ügye mégse mindegy. Legalább nekünk íróknak nem lehet az, még ebben a minden-mindegy országban se. Itt vallani kell.

Az ám, csakhogy akkor nekem a vallomást azon kell kezdeni, hogy nem tudom, van-e nekem jussom az írók dolgába belebeszélni. Ha vitatkozó természetű ember volnék, kapható lennék a vitára a felől, hogy irodalmat csinállok-e én, vagy nem. De hát nem igen van ezen mit vitázni. Egy az, hogy vitával még soha semmit nem döntöttek el. Másik az, hogy ma nem elég az irodalomhoz tartozni, hanem azon túl, vagy azon innen is tartozni kell valahová. Már pedig én nem tartozom sehová, nekem nincsenek „összeköttetésem” semerre. Én csak az a küszöb vagyok, amelyik se kint, se bent nincs. „Szabad hányó”, ahogy a paraszt-bridgeben az olyan játékost mondják, akinek semmi tromf nincs a kezében. (Nem is oszt az, se nem szoroz a játékban, csak éppen hogy eggyel több van vele.) Falusi kutya a magyar irodalom nagyvárosában. Vagy ha úgy szebben hangzik: a magam szegénye, akit nem hívnak senkinek se, de legalább azt fütyülöm, amit jól esik, akinek tetszik, hallgatja, akinek nem tetszik, odább megy, – én nem megyek kántálni senkinek az ablaka alá.

Mindebből a sok szép és nem szép metaforából az következik, hogy nincs semmi jussom semmiféle irodalmi polgárháborúba belevegyülni s hiányzik hozzá a szívbeli minősítem is. A könyvek óriás kriptájában, ahol csöndes nézelődésben eltelt az életem, a csontok és cserepek közt, amiket a nyárfás pusztákon kiszede-

gettem a föld alól, odajutottam, hogy én minden szépséget szeretek, ha régi, ha új, csak lelket érzek benne. Még a kortársaimat is szeretem, ha ilyen szépet adnak, akár öregebbek nálam, akár fiatalabbak.

Ezt üzenem azoknak, akik megkérdezték tőlem, hova voksolok. Azért üzenem nyomtatásban, mert elég ezt egyszer is leírni, – négyszer leírni unnám is, rá se érnék.

*

Ide aztán pontot is lehetne tenni. Hogy csillag kerül ide, annak Pepi bácsi az oka, drága öreg barátom, Wolfner József. Aki fotográfiát küldött nekem a Margó Ede Pósa-szobrának az agyagmintájáról, amely bronzba öntve kerül majd a Városligetbe.

Ez a fotográfia üzentet velem azoknak is, akik semmit se kérdeztek tőlem. Mert ahogy kibontottam a borítékot, ez jutott eszembe:

*Én Istenem, jó Istenem,
Becsukódik már a szemem,
De a tied nyitva, atyám,
Amíg alszom, vigyáz reám...*

Talán sokan emlékeznek még rá, hogy ez volt az a „primitív, gyerekes kis ima”, amivel az Osváth Ernő mártírlánya elment az őszön a „nagy ágy”-ba, édes anyukája után és az édes apukája előtt. Ez volt az utolsó gügyögése, amitől felzokogott a magyar irodalom összeszorított szájú, magános embere, a kritika klasszikusa, akiről Kosztolányi Dezső azt írta, hogy a magyar irodalomnak ezt a századát róla fogják elnevezni.

Valamelyik újság az első verssort is közölte a fájdalmas riportban s abból tudtam meg, hogy erről a dadogó gyerekimádságról van szó, amiről még senki se írt se esztétikai, se hittudományi értekezést. Nem is arra való, még a második négysoros strófájával együtt se. Hiszen csak gyerekvers, annak is az aprajából, olyan kis emberbimbók számára, akik maguk se hosszabbak. Engem is tanított ilyenre az édesanyám, mikor még kicsi voltam a Miatyánk-ra, meg az Üdvözlégy-re:

*Három angyal fejem felett,
Egyik megőríz engemet,
Másik szememet lezárja,
A harmadik lelkem várja.*

Hát ebben is elég primitív a művészet, de azért kitartottam mellette még akkor is, mikor már én magam nagyban műveltem a poézist. Csak akkor maradt el tő-

lem, mikor a kislányom megtanult beszélni. Ha én fektettem a gyereket, akkor két kis kezét az enyémbé bújtatva együtt imádkoztuk a rigmusokat:

Én Istenem, Jó Istenem...

És sohase lehettem olyan fáradt, hogy ettől fel ne frissültem volna, soha olyan fanyar, hogy ennek édes ízét ne éreztem volna. Mindig bizonyos voltam benne, hogy abban a pillanatban ránk néz, akit Atyánknak szólítunk és nem érhet minket semmi baj azon az éjszakán.

Aztán telt-múlt az idő, a kislány megnőtt, az imádságaink elváltak egymástól és csak akkor kerültek megint össze, mikor az unokám pipiske-hangja kezdte keresni az utat az ég felé a kis ágyból:

Én isz-tenöm, jó isz-tenöm...

Ilyenkor elcsöndesedik mindenki a házban, nemcsak a magától is lefelé kívánczó öreg fej hajlik meg, hanem a fölszegetten hordott fiatal fejek is s már nemcsak az Atyaisten szemét érzem rajtunk, hanem minden angyalaiét is. Ha már én is odafönt laknék, én bizonyosan minden este leszaladnék egy kicsit gyermekimádságot hallgatni. Persze a jövőre nem jó terveket csinálni, mert az ilyen destruktív ember nem tudhatja, milyen meglepetések érhetik a mennyei lakáshivatalban. Hanem abban körülbelül bizonyos vagyok, hogy ha az én óráim lejár, én is a Pósa Lajos gyermekimádságával megyek el a nagy ágyba.

*

Mert tudni kell, hogy ez a fohász is az ő hagyatéka, a Pósa Lajosé, akit már nem szokás emlegetni s aki éppen csak két sorban csúszott be a legújabb nagy irodalomtörténeti kézikönyvbe. De a nótái, meg a gyerekversei élnek s valószínűleg nagyon sokáig fognak még élni, éppen mert a neve elkopik mellőlük. Közszájra kerülnek szerző nélkül, mint a népdalok, amelyeknek szerzőségét azért fogják a népre, mert senki se tudja, ki költötte őket. Mint ahogy nemrégiben egész irodalma támadt annak a kérdésnek, hogy száz esztendővel ezelőtt ki csinálta a Cserebogár, sárga cserebogár „népdal”-t.

Erre azt mondhatná valaki, ma már nem veszhetsz úgy el a költő, mint száz esztendővel ezelőtt. Pedig dehogyan, ma sokkal jobban elveszhet. Erdőben sokkal könnyebb elveszni a fának, mint a pusztán, aminek egy-két magános akácát, jegegyét mindenki ismeri. Gyöngyösi István még Dugonics Andrásnak is kedves írója volt, pedig másfélszáz év választotta el őket. De ki delectálja ma magát az öreg Dugonicsal, akit pedig alig száz éve gyászolt meg az egész ország, úgy, ahogy tán azóta se gyászoltak költőt? S ki lesz az a ma írói közül, akit még ötven év múlva is olvasnak? Még iskolai muszáj-olvasmány se lesz belőlünk, nemhogy gyönyörűségből olvasnának a dédunokáink. Nekik majd meglesz a maguk irodalma s azon

fognak összeverekedni, hogy íróik közül kit illet meg a halhatatlanság, amely még rövidebb időre fog szólni, mint a mienk, akikről nem kukorít már akkor a kakas se. Legföljebb egy tömegsírt kapunk az utódaink irodalomtörténetében, már akik onnan is ki nem szorulunk. De hát az se lesz olyan nagy baj, legföljebb nem buktatnak meg belőlünk senkit a matúrán.

*

Persze azért érhetik meglepetések az embert olyankor is, mikor már nem éri meg őket. Éppen Pósa Lajos rá a bizonyágom. Valamikor országos bálvány – mikor nekem fölolvastatta kéziratosa verseit a péceli fák alatt, akkor már keserű öreg Marius, tulajdon dicsősége romjain. Az emberek az új dalt szeretik és a fiatalok nem szeretik az öregeket, akikről azt hiszik, hogy elfogják előlük a napot. (Kölcsönkenyér visszajár, az öregek is ilyenek voltak fiataloknak és a szilaj fiataloknak is számárfület fognak mutogatni, tán nem is csak a hátuk mögött, ha megöregszenek.) A „hazafias költészet” kiment a divatból, az óda szobor-leleplezési műfaj lett és mikor Pósa Lajos Aradon verset mennydörgött a tizenháromról, a vicclap verset írt róla ezzel a refrénnel: Huszonöt kék neked, nem is tizenhárom. Még gyermekköltészetét is kifigurázták, azt mondták, nincs benne költészet, csak csingilingi üresség, ami a mai – már az akkori „mai” – gyerekeket nem elégíti ki. Paródiák jelentek meg róla ilyenformák:

*Ni, az ucca csupa tó.
Számos boka látható,
Nem is boka, hanem láb,
Ez az úgynevezett csáb.*

Aki ezt a „verset” írta, azt hitte, csak tréfázik s nem tudta, hogy kegyetlenkedik. Különbösen melegsívű ember, tüzes harcosa az újnak, őszinte elvi irtója a réginek. Pár évvel élt tovább Pósánál, akit bizonyára rég elfelejtett már, mikor a háború derekán a lapja kiküldte riportot csinálni Biharba. Valami vallási szekta támadt ott a parasztek közt, azoknak a titkaiba kellett neki benézni. Meglakta az új hitfelekezetest s nagy tanulmányorozatot írt róluk, ami országszerte feltűnt akkor. Külön fejezetet szentelt az új hitvallás zsoltárainak és zsoltosmáinak, amikben biblikus őserőt s olyan természetes szárnyalást, olyan megrendítő mélységeket talált, amilyen műköltészettől többé ki nem telhet. Gyorsírásos szemelvényekben bizonyította, hogy nem indokolatlan a lelkesedése. Mindenkinek el kellett álmélnodni rajta, milyen frissen buzog a bihari parasztek közt a népköltészet. Nem hallottam azonban senkitől, tehát úgy látszik, nem vette észre senki, hogy az újhítű bibliás emberek mind a Pósa Lajos gyermekimádságait énekelték.

*

Nehogy félreértés legyen belőle, nem szemrehányásul jutott ez most nekem eszembe, mi értelme is lenne annak? A Pósa-szobor mély árnyékba bújt szeméből se szemrehányást nézek ki. Mintha az volna benne:

– Olyan jól megy már a dolgotok, édes véreim, magyar írók, hogy ráértek vért eresztetni egymásból?

In: napok, holdak, elmúlt csillagok, *Révai*, 1936.